

Sözlükbilimin Dilbilimdeki Yeri

Meltem AYABAKAN

Dilbilim Bölümü

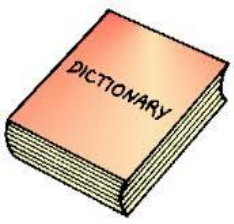
Hacettepe Üniversitesi Dilbilim Topluluğu

9. Dilbilim Öğrenci Konferansı

15-16 Nisan, 2015

Ankara

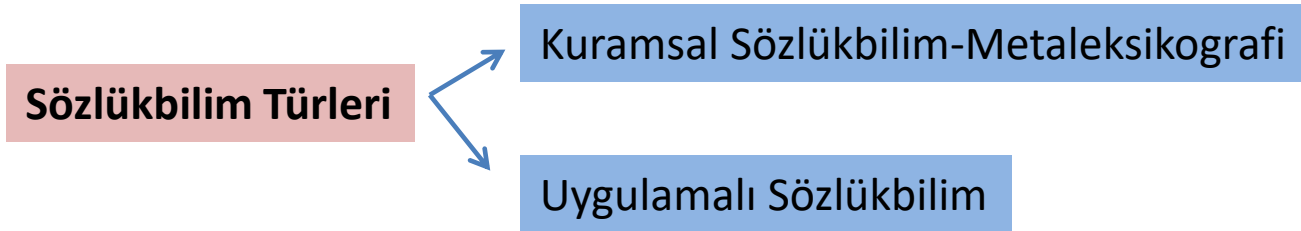
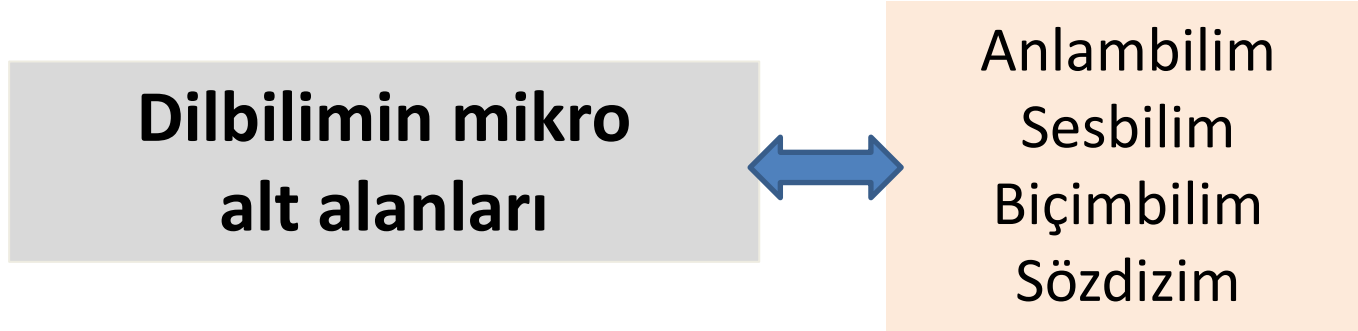

Giriş

Bu çalışmanın amacı, **sözlükbilim**in (lexicography) araştırma konularını inceleyerek, sözlükbilim ile dilbilimin alt alanları arasındaki ilişkiyi betimlemek ve belirlemektir.

Giriş

Araştırma Soruları

- 1) Sözlükbilim dilbilim alanının bir alt ulamı mıdır?
- 2) Dilbilimin mikro temelli alt alanları ile sözlükbilim kuramsal ve uygulamalı olarak nasıl bir veri etkileşimi içerisinde?
- 3) Dilbilimin alt alanları arasındaki ilişki sözlükbilimi ne ölçüde etkilemektedir?

Yöntem

Bu çalışmada sözlükbilim ve sözlükçülük alanlarına ilişkin ***betimlemeli gözlemsel veri tekniği*** kullanılmıştır.

Yapılan araştırmalar sonucunda, dilbilimin mikro alt alanları ve sözlükbilim arasında nasıl bir ilişki olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Dilbilimin Mikro Alt Alanları

Anlambilim, çalışma alanı anlam olan dilbilimin mikro alt alanıdır.

Bu alt alan, sözcüklerin düz anlamıyla (literal meaning) ve birlikte ele alındığında, çekirdek anlamı biçimlendiren sözcük birleşim şeklinin anlamıyla ya da belirli bir sözcenin tüm anlamının oluşumunun çıkış noktasıyla ilgilenmektedir (Kearns, 2000).

Dilbilimin Mikro Alt Alanları

Sesbilim, dillerin ses sistemini inceleyen dilbilimin mikro alt alanıdır. Konuşma seslerinin zihnimizde nasıl gösterildiğini inceleyen sesbilim, dilsel kuramın çekirdek alanlarından biridir ve insan dili çalışmalarının merkezinde olan bir alandır (Lacy, 2007).

Dilbilimin Mikro Alt Alanları

Biçimbilim, çalışma alanı sözcüklerin iç yapısı olan dilbilimin mikro alt alanıdır.

Biçimbilim, sözcük yapımını içine alan zihinsel sistemi ya da sözcüklerle, sözcüklerin iç yapısıyla ve sözcüklerin nasıl biçimlendiğiyle ilgilenen dilbilim alanını ifade etmektedir (Aronoff ve Fudeman, 2011).

Dilbilimin Mikro Alt Alanları

Sözdizim, tümce kuruluşunu, öbeklerin ve tümcelerin nasıl bir araya geldiğini inceleyen dilbilimin mikro alt alanıdır.

Dillerin sentaktik özelliklerinin çalışıldığı sözdizim; sözcüklerin sınıflandırılması, öbek ve tümcelerdeki sözcük sırası, öbek ve tümce yapısı ve dilde kullanılan farklı tümce yapısı gibi konularla ilgilenmektedir (Tallerman, 2011).

Sözlükbilim

Sözlükbilim (lexicography), bir dilin sözcüklerinin ya da özel bir terminolojinin çeşitli anlamlarının tanımlanması ve açıklanmasıdır (Pei ve Gaynor, 1954).

Sözlükbilim (lexicography), sözlükteki bir ya da daha fazla dile ait sözlüksel birimleri (lexical items) (sözcükler, sözcük öğeleri ve sözcük bileşimleri) gözlemleme, toplama, seçme, inceleme ve tanımlamaya dayanan bir disiplindir (Svensen, 2009).

Sözlükbilim Türleri

Hartmann ve James (1998)'de sözlükbilim, sözlüklerle ve diğer referans çalışmalarla ilgilenen mesleki etkinlik ve akademik alan olarak tanımlanır ve iki temel alana ayrılır:

- Sözlükbilimsel uygulama ya da sözlük yapımı
- Sözlükbilim kuramı ya da sözlük araştırması

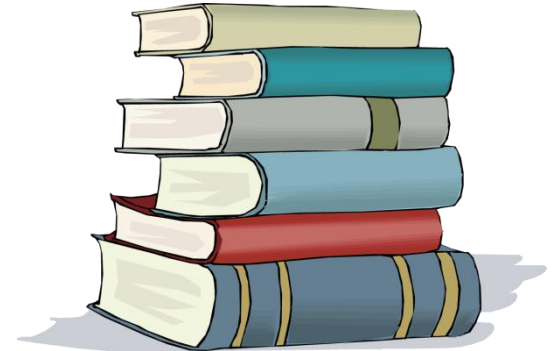
Sözlükbilim Türleri

1) Uygulamalı Sözlükbilim (Practical Lexicography)

Sözlüklerin,

- ✓ derlenmesi
- ✓ yazımı
- ✓ düzenlenmesi

ile ilgilenir.

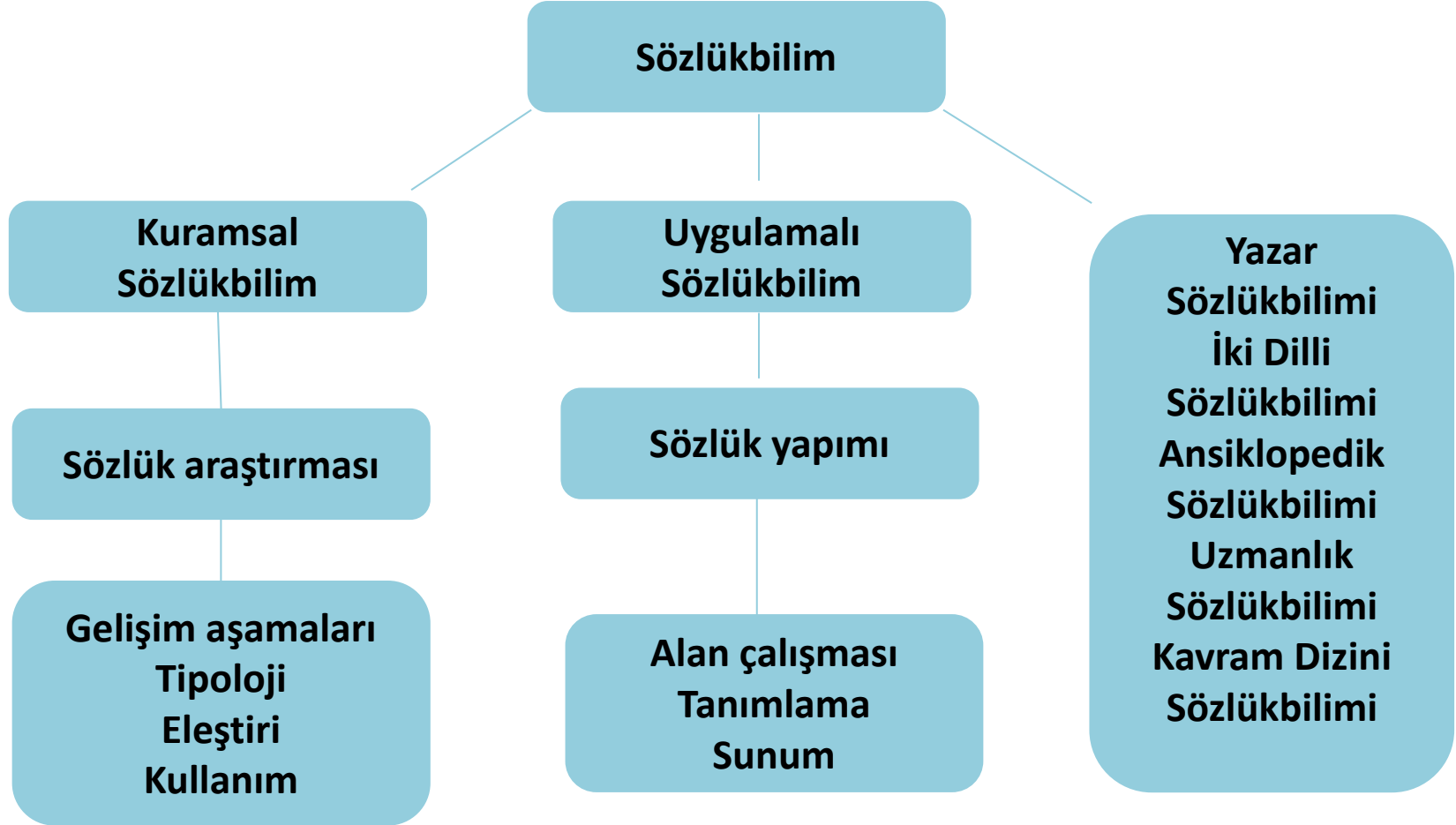

Sözlükbilim Türleri

2) Kuramsal Sözlükbilim (Theoretical Lexicography)

Bir dilin sözvarlığındaki anlamsal, dizimsel ve dizisel ilişkileri analiz eden ve betimleyen, sözlük bileşenlerinin gelişmesini sağlayan, sözlük kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılayarak, basılı ve elektronik sözlüklerin içerdiği veriye en iyi şekilde ulaşılmasını sağlamayı amaçlayan bilimsel bir disiplindir (Bergenholtz ve Gouws, 2012).

Sözlükbilimin Çalışma Alanları

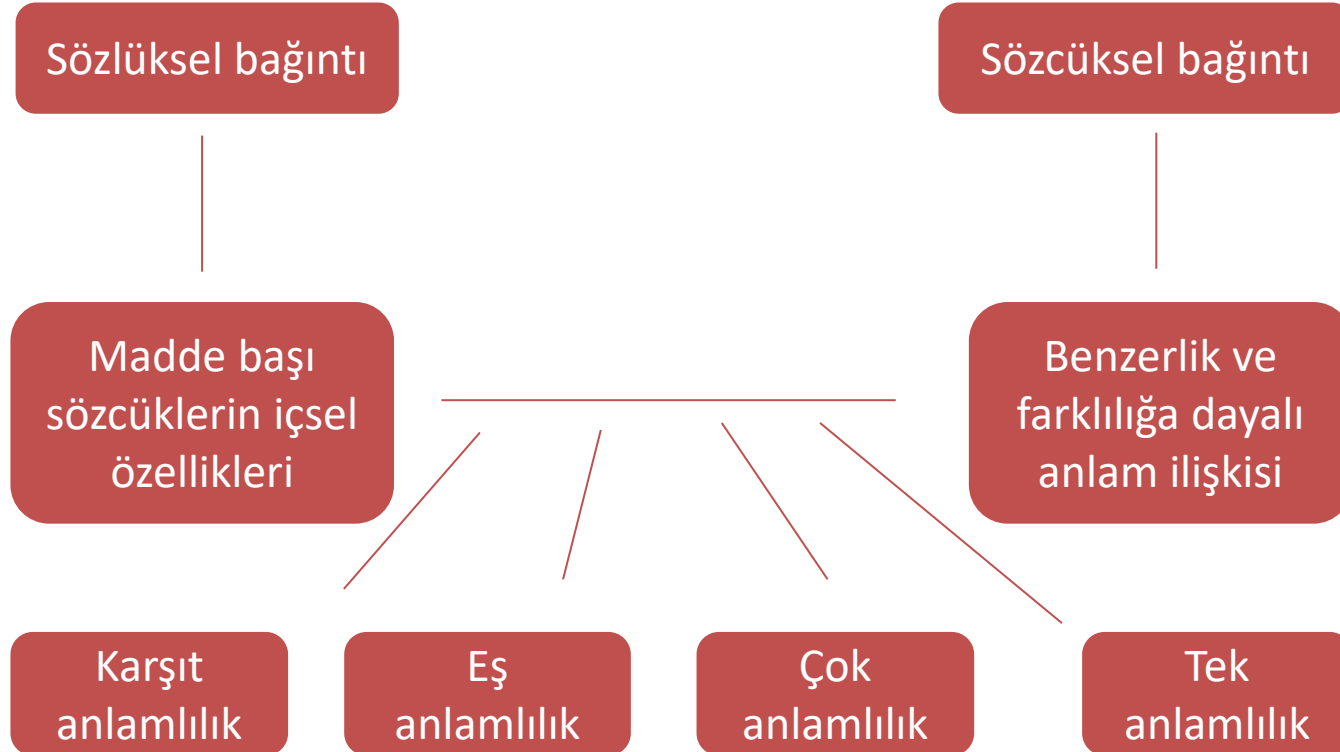

Hartmann ve James (1998)'den uyarlanmıştır.

Anlambilim-Sözlükbilim İlişkisi

Sözlükbilim

Anlambilim

Biçimbilim-Sözlükbilim İlişkisi

Sözlükbilim

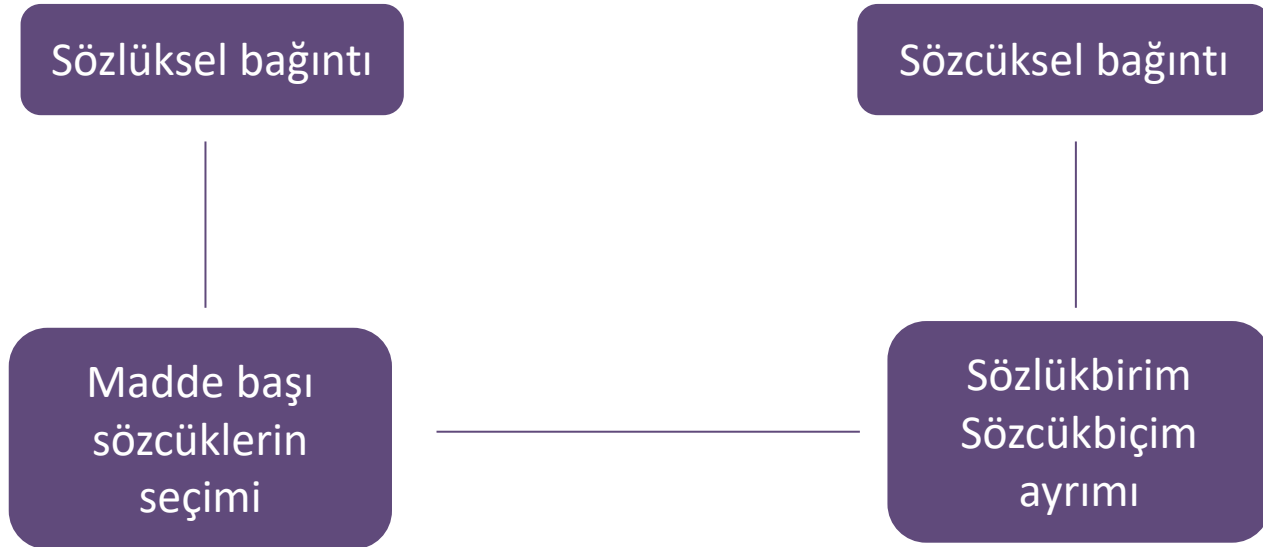
Sözlüksel bağıntı

Madde başı
sözcüklerin
seçimi

Biçimbilim

Sözcüksel bağıntı

Sözlükbirim
Sözcükbiçim
ayrımı

Sözdizim-Sözlükbilim İlişkisi

Sözlükbilim

Sözlüksel bağıntı

Madde başı
sözcüklerin
parçacıl
bölümleri

Dilbilgisel bilgi
Sözcük türü bilgisi

Sözdizim

Tümcesel bağıntı

Sözcüksel bağıntı

Sözcüklerin
tümce içindeki
etkileşimi

Sesbilim-Sözlükbilim İlişkisi

Sözlükbilim

Sözlüksel bağıntı

Madde başı
sözcüklerin
parçacıl
bölümleri

Sesletim bilgisi

Sesbilim

Sesçil bağıntı

Sözcüksel
bağıntı

Seslerin sözcük
düzeyinde
incelenmesi

Tartışmalar

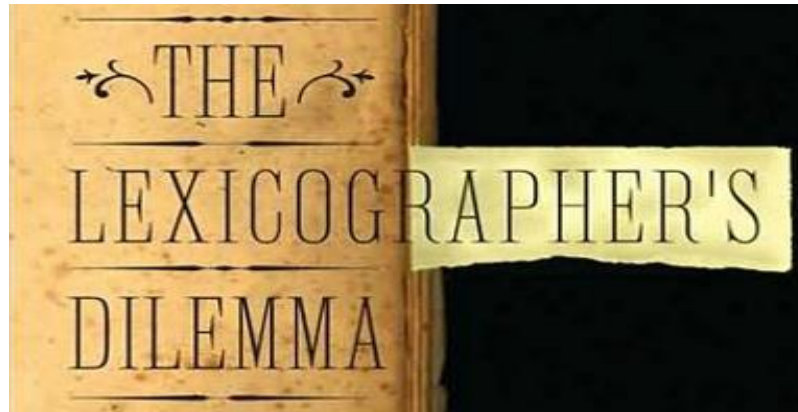
Alanyazınında, sözlükbilimin dilbiliminden bağımsız bir alan olduğu ve sözlükbilimin kendi kuramını oluşturduğu konusunda tartışmalar bulunmaktadır.

Tartışmalar

Atkins ve Rundell (2008) *'The Oxford Guide to Practical Lexicography'* adlı çalışmasında, sözlükbilim kuramına inanmadıklarını, sözlükbilim çalışmalarında dilbilim kuramlarından yararlanılabileceğini söylemektedir.

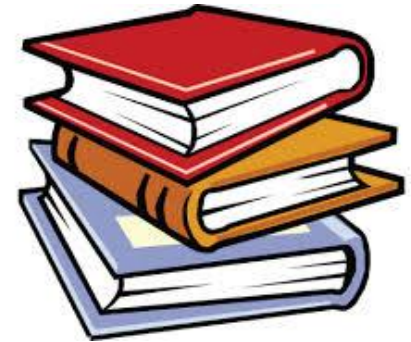
Ayrıca sözlükbilim çalışmaları için Fillmore (1982)'nin 'frame semantics' kuramını önermektedir.

Tartışmalar

Urdang (1963), sözlükbilimi uygulamalı dilbilimin bir türü olarak kabul ederken; Kempcke (1982) sözlük kuramını sözcükbilimin bir parçası olarak düşünmektedir.

Sinclair (1984) ise, sözlükbilim kuramının var olma olasılığını reddederek, sözlükbilime ait bir kuramın dilbilimde ve bilgi teknolojisinde bulunabileceğine inanmaktadır.

Tartışmalar

Sözlükbilimin dilbilime ait bir alan olduğunu savunan görüşlerin aksine, Wiegand (1989) başta olmak üzere Bergenholtz ve Gouws (2012) ve Tarp (2012) gibi araştırmacılar sözlükbilimi bağımsız bir disiplin olarak kabul etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

- 1) Sözlükbilimin dilbilimin alt ulamı olması konusunda tartışmaların devam ettiği, ancak dilbilimin mikro alt alanları ve sözlükbilim arasındaki veri etkileşimine dayanarak sözlükbilimin dilbilimin bir alt ulamı olabileceği,

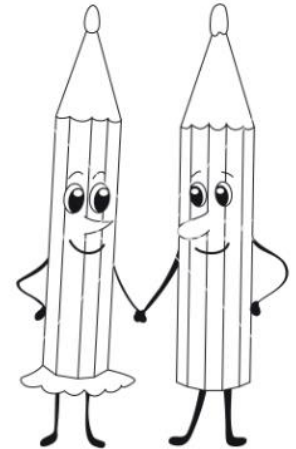
Sonuç ve Öneriler

2) Dilbilimin mikro alt alanlarına ait kuramların (Frame Semantics vb.) kuramsal sözlükbilim çalışmalarına yön verebileceği ve bu kuramlar aracılığıyla elde edilen sonuçların uygulamalı sözlükbilimde kullanılabileceği,

Sonuç ve Öneriler

3) Dilbilimin mikro alt alanları arasındaki ilişkilere (biçimbilim-sözdizim, sesbilim-biçimbilim, anlambilim-biçimbilim arayüzleri) dayanan kuramların uygulamalı sözlükbilim çalışmalarını hızlandırabileceği düşünülmektedir.

- Aronoff, M. ve Fudeman, K. (2011). *What is Morphology?* (Fundamentals of Linguistics). Blackwell Publishing, United Kingdom (2. Baskı).
- Atkins, B. T. ve Rundell, M. (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, Oxford University Press, Oxford New York.
- Bergenholtz, H. ve Gouws, R.H. (2012). 'What is Lexicography'. *Lexikos* (22), Afrilex-reeks Series (22): 31-42.
- Fillmore, C. J. (1982). 'Frame Semantic'. *In Linguistics in the Morning Calm*. Seoul, Hanshin Publishing Co., 111-137.
- Hartmann, R. R.K. ve James, G. (1998/2001). *Dictionary of Lexicography*. London & New York: Routledge/Taylor ve Francis (Gözden Geçirilmiş 2. Baskı).
- Kearns, K. (2000). *Semantics*. Macmillan Press, London.
- Kempcke, G. (1982). Lexicologie, lexicographische Theorie und Lexicographische Praxis. Agricola, E. ve diğ. (Düz.). 1982. *Wortschatzforschung heute*: 42-61. Leipzig: VEB Verlag.
- Lacy, P.D. (2007). *The Cambridge Handbook of Phonology*. Cambridge University Press, Neew York.
- Pei, M.A. ve Gaynor, F. (1954). *Dictionary of Linguistics*. New York: Philosophical Library.
- Sinclair, J.M. (1984). Lexicography as an Academic Subject. Hartmann, R.R.K. (Düz.). 1984. *LEXeter '83 Proceedings*: 3-12. Tübingen: Max Niemeyer.
- Svensen, B. (2009). *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary Making*. Cambridge University Press.
- Tallerman, M. (2011). *Understanding Syntax (Understanding Language Series)*. Hodder Education, London.
- Tarp, S. (2012). 'Do we need a (new) theory of Lexicography?'. *Lexikos* (22): 321-332.
- Urdang, L. (1963). Review: Problems in Lexicography: Report of the Conference on Lexicography. *Language* 39(3):586-594.
- Wiegand, H.E. (1984). On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography. Hartmann, R.R.K. (Haz.). 1984. *LEXeter '83 Proceedings*. Papers from the International Conference on Lexicography at Exeter, 9–12 September 1983. *Lexicographica*. Series Maior 1. Tübingen: M. Niemeyer.